

Aziz Sançar'ın hayatı Türkiye için ne söylüyor?

AİLE ORTAMI POZİTİF VE DESTEKLEYİCİ OLDUĞUNDA ÇOCUĞUN HER ALANDAKİ GELİŞİMİ ÇOK SAĞLIKLI İLERLİYOR

BİLGE SELÇUK
Koç Üniversitesi, Psikoloji Bölümü
@byagmurlu

Her gün birkaç koldan ölüm haberi gelen ülkemizde “Toplumun iyiye gitme ihtimali var mı?” sorusuna 2015 Nobel Kimya Ödülünü alan bilim insanımız Profesör Aziz Sançar'ın hayatı ve araştırmaları üzerinden cevap verebilir miyiz?

Türkiye için umut var mı? Merhamet, vicdan gibi en temel insani özellikleri fevkalade zayıflamış görünen, şiddetin her türlüşününün her ortamda yaygın olduğu Türkiye toplumunda iyiye gidüş sahiden mümkün mü?

Bilimsel araştırmaların cevabı: Bu tamamen bize bağlı!

Son yıllarda hızla ilerleyen genetik çalışmaları, bize, hayat deneyimlerinin sonraki kuşakları genetik yoluyla da etkilediğini söylüyor. Bu, üzerinde durulması gereken önemli bir bulgu.

Hayvanlarla yapılan araştırmalara göre, travmatik yaşantılar genleri değişime uğrattırıyor. Annesi tarafından yeterince bakım almayan dişi yavrular büyüyüp kendileri anne olduklarında, yavrularına yeterince bakım göstermiyor. Ve bu, öğrenmeyle değil, epigenetik değişimle oluyor. Korku duyma eğilimi de genetik yolla sonraki kuşaklara aktarılan özelliklerden.

İnsanlarla yapılan araştırmaların bulguları da çok dikkat çekici. Henüz Ağustos ayında yayınlanan bir makale, insanlık tarihinin en ağır travması olan Holocaust'a dair Yahudi soykırımını mağdurlarının çocukları üzerinde yapılan bir genetik analiz, bu çocuklarda strese bağlı bozuklukların yüksek olduğunu ve bunun epigenetik kalıtıma bağlı olduğunu gösteriyor. Bu, gebelik öncesindeki hayat deneyimlerinin sonraki kuşakların genlerini etkileyebileceğine dair şu ana kadar ortaya konulan en açık bulgu olarak kabul ediliyor. Yaşanan travma, hem maruz kalan kişide, hem de çocuğunda epigenetik değişime sebep oluyor; yani şiddetli travma kalıtımla ileriki kuşakları da etkiliyor.

Bunları okuyunca, akla ülkemizdeki travmatik yaşantılar geliyor. Anne-babası, kardeşi, çocuğu öldürülenlerde, işkence görenlerde, yaşadığı yerde şiddeti izleyerek büyüyenlerde ve onların çocuklarında ne gibi etkiler oluşuyor? Bir gün yaşadığımız felaketler geride kalsa dahi, etkilerini gelecek nesillerden silmek mümkün olabilecek mi?

Cevap: Bu mümkün. Psikoloji ve ge-

netik araştırmaları bize bir başka önemli bilgi daha sunuyor: Davranışlarımız ve genetik özellikler arasında birebir bağlantı kurulması zor. Genetik, esas olarak belli davranışların olasılığını artırıyor. Epigenetik değişime bağlı olarak stres düzeyi yüksek ve buna bağlı olarak şiddet gösterme ihtimali daha fazla olan bir çocuk, gerçek hayatta hiç şiddet göstermeyebilir de. Peki bu neye bağlıdır? Bu, olumlu bir çevreye ama en başta da olumlu bir aile ortamına bağlı! Eğer anne-baba, çocuklarına önem veriyor, onlara destek oluyor, şefkatli, sıcak davranıyorsa, çocuğın gelişimi, riskli genetik yatkınlığa rağmen çok pozitif olabiliyor. Yani olumlu çevre, olumsuz genetik özelliklerin etkilerini değiştirebiliyor.

Burada kritik olan şu: Anne-babanın kendisi de travma sebebiyle stres hissetmeye ve idealden uzak bir ebeveynlik göstermeye, ilgisiz veya sert davranmaya daha eğilimli. Oysa, aile ortamı pozitif ve destekleyici olduğunda çocuğın her alandaki gelişimi çok sağlıklı ilerliyor. Dikkat becerisi ve kendini kontrol etme yetisi daha yüksek oluyor. Ki bu iki özellik, empatiden sosyal ilişkilere, bilişsel gelişimden okul başarısına kadar pek çok önemli çıktının en güçlü belirleyicisi. Empati merhametle, vicdanla bağlantılı. Kısacası, travmatik yaşantıların kuşaklar arası geçişindeki kırsırdöngüyü kırarak olan pozitif ortamlar, özellikle aile ve anne-babalar!

Bu bakımdan, bilimsel çalışmalarıyla Nobel gibi en parlak başarıyı elde eden Profesör Aziz Sançar, belki hepimiz için bir başka umut ışığını daha müjdeliyor. Çocukluğu, ülkemizin uzun yıllardır en travmatik deneyimlerinin yaşandığı bölgesinde, Güneydoğuda geçen birinden gelen bu haberin simgesel anlamı da büyük. Bize aile ortamının destekleyici olması durumunda nelerin, nasıl değişebileceğini gösteriyor.

Sançar'ın hayatı, araştırmasına destek veren bir alegori gibi karşımızda duruyor. Olanaklar için koşulların zorlanması ve doğru yaklaşımlarla tüm olumsuzlukların üstesinden gelinebildiğini, zorluklardan doğabilecek hasarların çalışmayla ve teşvikle iyileştirilebildiğini gözler önüne seriyor. Tüm bu süreçlerde, Profesör Sançar'ın da konuşmalarında vurgu yaptığı eğitim kritik öneme sahip. Eğitimin etkisi dalga dalga yayılarak, kişinin hayatında önemli

iyileştirmelere zemin oluşturuyor.

Eğitimden en çok mahrum kalanlar kızlar. Eğitim-Sen'in araştırmasına göre, 4+4+4 eğitim modeli, 36 bin 401 kız çocuğunun ortaokul sonrasında eğitime devam etmemesine sebep oldu. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı verilerine göre ise, Türkiye genelinde, kadınların % 32'si okula devam etmelerinin engellendiğini söylüyor. Bunu en fazla babalar (% 71) ve anneler (% 29) yapıyor. Ülke genelinde kadınların % 26'sı 18 yaşından önce evlendiriliyor. Bunların % 48'i fiziksel şiddet görüyor. Evlilik yaşı düştükçe, kadının şiddet görme olasılığı artıyor. Tüm bu rakamlar, ülkenin sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı bölgelerinde çok daha yüksek.

Birleşmiş Milletler, Aydın Doğan Vakfı (ADV), UNFPA, UNICEF ve UN WOMEN tarafından bu yıl ilk kez düzenlenen Dünya Kız Çocukları Günü Konferansı'nda anlatılan çalışmalar, bu tabloyu değiştirme çabasında sivil toplum kuruluşlarının ne kadar önemli bir rol oynayabildiğini gösteriyor. ADV, 2005'ten bu yana devam eden Baba Beni Okula Gönder Projesi kapsamında, bugüne kadar, okulu olmayan 12 köye okul yapılmasına, 33 kız öğrenci yurdu inşa edilmesine, 10 binin üzerinde kız çocuğuna burs verilmesine olanak sağlamış. Bu gibi önemli eğitim faaliyetleri yürüten başka kuruluşlar da var, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı ve Eğitim Reformu Girişimi gibi.

Bugün 11 Ekim Dünya Kız Çocukları Günü. Bugün bu tablo üzerinde kafa yorarken, Profesör Aziz Sançar'ın hayatından ve bilimsel çalışmalarından ilham alma günü.

Sançar, Nobel alan çalışmasında, tamir mekanizmaları doğru çalıştığında, DNA'nın en tehlikeli yaralanmalarının bile giderilebildiğini, organizmanın kendini iyileştirebildiğini gösteriyor. Bu, toplumlar ve insanlar için de böyle... Eğitim ve fırsat eşitliği, belki de en önemli tamir mekanizmaları. Travmalara en çok maruz kalanların elinden bir de eğitim imkanı alındığında, organizmanın kendini iyileştirme fırsatı kalmıyor. Oysa pozitif gelişme ortamlarının kuşaklar boyu sürebilecek dönüştürücü etkisi var.

Aziz Sançar'ın hayatı ve Türkiye'ye büyük gurur getiren başarısı, bize bunları söylüyor.